

- Radna grupa

AKCIJSKI PLAN ZA INTEGRACIJU ŽENSKOG PODUZETNIŠTVA U JAVNE POLITIKE

piNa

Jajce, oktober 2021.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE

UVOD	1
CIJLJ	2
ANALIZA	2
PRIJEDLOZI	5
PRIMJERI IZ PRAKSE – USPJEŠNE PODUZETNICE	13
ZAKLJUČAK	14
RADNA GRUPA	15
LITERATURA	16

SKRAĆENICE

AR	Agencija za rad i zapošljavanje
BiH	Bosna i Hercegovina
EU	Europska unija
FMRPO	Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta
FZZZ	Federalni zavod za zapošljavanje
HDI	<i>(Human Development Index)</i> – Index ljudskog razvoja
IHRO	Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH
KV	Kvalificirani (radnik)
NKV	Nekvalificirani (radnik)
PKV	Polukvalificirani (radnik)
SBK	Srednjobosanski kanton
SSS	Srednja stručna sprema
UG	Udruženje građana
UNHCR	Ured Visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za izbjeglice
VKV	Visokokvalificirani (radnik)
VŠS	Viša stručna sprema
VSS	Visoka stručna sprema
WTO	<i>World Trade Organization</i>

UVOD

Akcioni plan za razvoj žena u poduzetništvu radna je verzija kreirana u svrhu pružanja i kreiranja odgovarajućih elemenata i okvira neophodnih za poticanje zastupljenosti žena u poduzetništvu. Na osnovu analize tržišta u lokalnoj zajednici i u svrhu izrade plana za integraciju ženskog poduzetništva utvrđeni su izazovi i prepreke s kojima se ciljna skupina svakodnevno susreće u interpretiranju kreacija i vještina u zoni poduzetništva te mogućnosti daljnjeg razvoja i poticanja ženskog poduzetništva u lokalnoj zajednici. Tokom izrade plana korištena je deskriptivna metoda i analiza formirane radne grupe u svrhu donošenja konačnog zaključka o problematici ženskog poduzetništva. Za zemlje u razvoju u koju kategorički spada i BiH, karakterističan je nizak stepen ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja uzimajući u obzir postignuti stepen napretka u svijetu, koristeći se formulom HDI. Drugim riječima, većina zemalja u razvoju usmjerena je na proizvodnju primarnih proizvoda ili im je ekonomija koncentrisana na jedan sektor, s nedovoljno razvijenom prometnom infrastrukturom, slabom unutrašnjom i vanjskom trgovinom, nepovoljnom obrazovnom strukturom stanovništva, nerazvijenim društvenim službama i nerazvijenom političkom kulturom. Globalizacija, ubrzani razvoj tehnologije i promjene stavova društva vezanih uz rodno izjednačavanje imaju izravni utjecaj na razvoj poslovne kreativnosti, poduzetničkog potencijala žena u pokretanju samostalnih poslovnih poduhvata i preuzimanja upravljačkih pozicija (*Obrazovanje za poduzetništvo, 2017*). Iako se tek daje na značaju, važno je napomenuti da su žene oduvijek na neki način bile poduzetnice. Kroz historiju gledano to se može sagledati nakon Drugog svjetskog rata kada su žene bile primorane uzdržavati porodicu nakon dolaska muškaraca iz rata kada su vraćeni sa nekom psihičkom ili fizičkom ozljedom. Tada u Francuskoj 1945. godine nastaje prvo udruženje za žensko poduzetništvo. Mnoge žene posjeduju kreativnost, potrebna stručna znanja i vještine nužne za pokretanje poslova, ali za razliku od muških poslova one nemaju ravnopravan pristup zajmovima, izobrazbi i informacijama bez čega, dakako, nema uspješnog vođenja. (*Žene u poduzetništvu, 2017*) Činjenica je da su žene u našoj lokalnoj zajednici manje uključene u poduzetničke aktivnosti i teže se odlučuju za pokretanje poduzetničkog poduhvata. Da bi jedna zemlja bila na vrhuncu svog razvoja i time stekla održivost treba da pruži jednake mogućnosti u zaposlenju oba spola. O poduzetništvu žena počelo se davati na značaju tek posljednjih nekoliko godina. Iako

nisu *al pari* muškom spolu, sve se više prihvata i cijeni njihov trud. U današnjem svijetu žene se najčešće odlučuju za neproizvodne aktivnosti. U našoj lokalnoj zajednici postoje preduvjeti za razvoj ženskog poduzetništva, ali je potrebno stvoriti stabilniju podlogu za razvoj, kako bi institucije i okolina bili funkcionalniji te pristup resursima olakšan. Iako je pred njih stavljen niz prepreka poput raznih stereotipa o ženama u obrazovanju i inovacijama, manji kredibilitet žena, manjak sposobnosti, one će ipak pronaći praktično rješenje no najčešće ih, zbog nedostatka samopouzdanja, neće realizirati. Prema analizi autora knjige *Women in Business* (n.d), prilikom razmatranja poduzetničkog potencijala mladih žena ističe se uticaj osobine ličnosti kako na poduzetničku namjeru tako i na uspjeh poduzetničkog pokušaja. Međutim, osoba je okružena velikim brojem demografskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i društvenih faktora, pa se osobina ličnosti ne može uzeti kao objašnjenje za poduzetničku namjeru.

CILJ

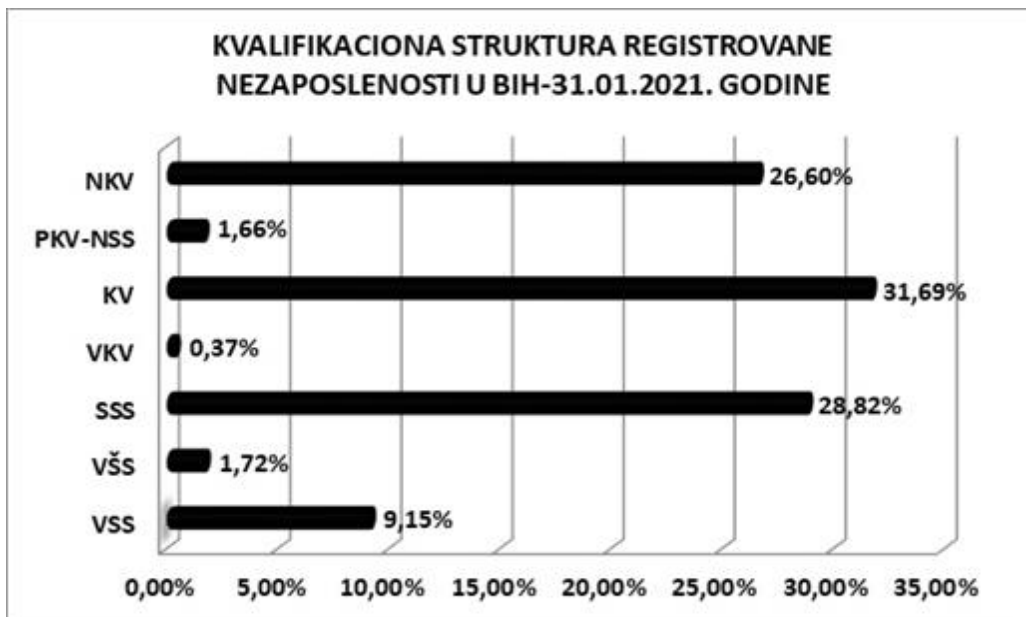
Cilj akcionog plana jeste utvrditi potencijal i mogućnosti žena u ekonomskom svijetu te pružiti mjere za poboljšanu integraciju ženskog poduzetništva u lokalnoj zajednici. Svrha analize jeste ispitati postojeće stanje u pogledu ženskog poduzetništva u lokalnoj zajednici, identificirati ključne pokretače i motivacijske faktore, kao i prepreke i barijere za bavljenje poduzetničkom aktivnošću.

ANALIZA

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u julu 2021. godine, broj zaposlenih osoba u BiH iznosio je 819.857, a od toga je 355.131 žena. U odnosu na juni 2021. godine broj zaposlenih osoba se smanjio za 0,1%, a broj zaposlenih žena se smanjio za 0,3% (Grafikon 1). (*Agencija za rad i zapošljavanje BiH, 2021*) Prema podacima i pregledu stanja tržišta rada ARZ, na dan 31.08.2021. godine, od ukupnog broja osoba koje traže zaposlenje u BiH, 226.537 ili 57,71% su žene.

Prema izvještaju Svjetske banke u 2015. godini, razlika u platama između muškaraca i žena je najgora, žene zarađuju samo 54% onoga što se plaća muškarcima te se navodi: „*društvene vrijednosti u BiH su i dalje konzervativne, gdje većina muškaraca i žena pokazuju tradicionalnu percepciju uloga spolova*“. (*Women in Business, n.d*)

Grafikon 1 – Struktura osoba koje traže zaposlenje

Izvor: ARZ

Zaključno sa 31.08.2021. godine, struktura osoba koje traže zaposlenje je:

NKV 104.670 ili 26,66%, od toga 43.183 (26,01%) muškaraca i 61.487 (27,14%) žena;

PKV-NSS 6.262 ili 1,60%, od toga 3.071 (1,85%) muškarac i 3.191 (1,41%) žena;

KV 123.150 ili 31,37%, od toga 65.127 (39,23%) muškaraca i 58.023 (25,61%) žene;

VKV 1.350 ili 0,34%, od toga 1.101 (0,66%) muškarac i 249 (0,11%) žene;

SSS 112.541 ili 28,67%, od toga 40.648 (24,48%) muškaraca i 71.893 (31,74%) žene;

VŠS 7.140 ili 1,82%, od toga 2.403 (1,45%) muškarca i 4.737 (2,09%) žena;

VSS 37.438 ili 9,54%, od toga 10.481 (6,31%) muškarac i 26.957 (11,90%) žena.

Tabela 1 - Spisak aktivnih obrtničkih, trgovačkih i ugostiteljskih radnji u općini Jajce u 2021. godini

	M	Ž	S
Trgovačke radnje	26	19	45
Ugostiteljske radnje	26	23	49
Zanatske radnje	68	33	101
Poljoprivredna djelatnost	28	9	37
Prijevoznici	17	0	17
Auto škole	1	1	2
Taxi prevoz	20	0	20
Tezge na pijaci	0	0	0
Ostalo	15	18	33
UKUPNO	201	103	304

Izvor: Strategija razvoja općine Jajce

Tabela 2 - Spisak registriranih obrtnika za period 2016-2020. godine

	Broj registriranih obrtnika														
	2016			2017			2018			2019			2020		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Trgovačke radnje	42	37	79	47	43	90	26	22	48	25	20	45	26	18	44
Ugostiteljske radnje	46	35	81	50	38	88	24	21	45	22	25	47	24	23	47
Zanatske radnje	60	8	68	71	11	82	57	27	84	67	29	96	70	35	105
Poljoprivredna djelatnost	78	17	95	102	26	128	43	14	57	32	11	43	27	8	35
Prijevoznici	19		19	19		19	17	0	17	17	0	17	18	0	18
Auto škole			0			0	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Taxi prijevoznici	13		13	19		19	23	0	23	29	0	29	29	0	29
Tezge na pijaci			0	2	5	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostali	23	27	50	23	36	59	10	14	24	10	16	26	11	26	37
Ukupno	281	124	405	333	159	492	201	100	301	203	103	306	206	112	318

Izvor: Strategija razvoja Općine Jajce

U periodu 2016-2020. godine, najveći broj obrta u Jajcu je bio u 2017. godini 492, dok u 2018. pada na 301, u 2019. je 306, a u 2020. 318, dakle prisutan je određeni rast nakon značajnog pada u 2018. godini. Izražen pad broja obrta je zabilježen u poljoprivrednoj djelatnosti, sa 128 u 2017. godini na 35 u 2020. godini. Ranije uvećanje broja poljoprivrednih obrta je posljedica izmjene Pravilnika o podsticajima u poljoprivredi koji stimulira registraciju obrta u ovoj oblasti. Gledano s aspekta rodne ravnopravnosti, udio žena u preduzetništvu u posmatranom vremenskom periodu prati kretanja ukupnog broj preduzetnika i u 2020. godini, 35,22% čine žene preduzetnice.

Tabela 3 – Obrazovna struktura muškaraca i žena u Jajcu (2016-2020)

Obrazovna struktura	2016			2017			2018			2019			2020		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
NKV	515	651	1166	475	613	1088	435	606	1041	412	577	989	398	591	989
PKV	33	32	65	34	34	68	29	30	59	21	31	52	21	34	55
KV	818	591	1409	687	563	1250	574	521	1095	551	495	1046	590	524	1114
VKV	14	1	15	13	1	14	8	1	9	8	1	9	8	1	9
NS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
SSS	377	522	899	311	499	810	271	452	723	245	419	664	252	460	712
VŠS	28	59	87	24	45	69	25	50	75	23	56	79	22	71	93
VSS	39	64	103	36	47	83	32	42	74	29	36	65	31	31	62
Magistri, doktori nauka	0	0	0	0	0	0									
Ukupno	1824	1920	3744	1580	1802	3382	1374	1702	3076	1289	1615	2904	1322	1712	3034

Izvor: Strategija razvoja Općine Jajce

PRIJEDLOZI

MJERA 1 – Jačanje institucija i organizacija za pružanje adekvatne edukacije i promocije poduzetništva za žene

Cilj je ekonomsko osnažiti žene i razviti njihove ključne kompetencije, pružiti priliku za konstantno obrazovanje i edukaciju u okviru vođenja poduzeća. Jačanjem institucija i organizacija pruža se adekvatna i pristupačna ponuda, ali i veća zainteresovanost žena poduzetnica. Drugim riječima, osnovna ideja jeste promicanje dobrog upravljanja i jačanje razvoja izgradnjom kapaciteta organizacija civilnog društva i lokalne samouprave odgovorne za razvoj i unapređenje ženskog poduzetništva. Neke od zadaća uključuju: podrška institucijama za obrazovanje odraslih (razvoj kapaciteta mentorstva u okviru podrške poduzećima, olakšavajući pristup administrativnom upravljanju u nadležnim institucijama), pomoć pri izradi edukacijskih programa, stalno informisanje i kontakt sa ženama poduzetnicama u okviru sudjelovanja u radionicama i edukacijama specifičnim za žensko poduzetništvo. Ono što je bitno naglasiti jeste da je ovo dugoročan proces koji ovisi od nadležnih institucija i dijaloga sa ženama poduzetnicama. FMRPO smatra da je donošenje olakšavajućeg pristupa administrativnim procedurama jedan od uvjeta za stvaranje pozitivne klime i privlačenje investitora. Prijedlog finansiranje mjere vrši se u okviru lokalne zajednice, Ministarstva i institucija civilnog društva, finansiranje inicijative u okviru EU programa (Ured

koordinatora za reformu javne uprave, Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH (IHRO), Međunarodna saradnja Ureda za reviziju institucija Bosne i Hercegovine, podrška UNHCR-a Ministarstvu sigurnosti). Ključan datum aktivne regionalne saradnje u 2020. godini, a samim tim i održavanje dobrosusjedskih odnosa za pristupanje WTO-u jeste „Prijedlog Komisije za unapređenje odnosa EU i zemalja Zapadnog Balkana s Ekonomskim i investicijskim planom za region.“

Primjer iz prakse: Uz pomoć Gender Centra Vlada Federacije BiH provela je dva, a Udruženje poslovnih žena realiziralo program u šest općina u Federaciji BiH. Ovim aktivnostima uspostavljen je model sistemskog rješavanja za podršku ubrzanom razvoju poduzetništva žena primjenjivo za sve općine, kroz uspostavu klubova poduzetnica kao neformalnog općinskog tijela. Na ovaj način uspostavlja se saradnja općinskog tijela i žena poduzetnica, koje će kroz radno ekspertno tijelo djelovati i osigurati konzistentnost u izradi prijedloga politika na nivou kantona i entiteta te direktno podržati razvoj poduzetništva žena u lokalnim zajednicama. (Vlada Federacije BiH, 2021).

Općina Jajce u saradnji sa omladinskim centrom U.G. „Centar za Obrazovanje i Druženje“, kada je nastao projekat Biznis centar od 2016. godine, podržava rad start up-a, redovno posreduje u implementaciji projektnih aktivnosti te propagira ekonomsku saradnju i razvoj kroz jačanje institucija vlasti i nevladinog sektora. Kako bi Biznis centar u Jajcu nastavio sa učinkovitim radom potrebno je jačati kapacitet za odgovaranje na potrebe lokalne zajednice: bolja saradnja sa institucijama i međunarodnim organizacijama, finansiranje BC-a za obuku i trening službenika.

MJERA 2 – Inovativan pristup razvoju ženskog poduzetništva – Program umrežavanja

Uspješno savladavanje prepreka na koje nailaze žene nije jednostavno, a savjeti kako postići svoj cilj poslovanja ponekad dolaze i od koristi koje pruža umrežavanje (*Obrazovanje za poduzetništvo, 2017*). Osnovni cilj je poticati žene u poduzetništvu za međusobno osnaživanje povezivanjem u lanac vrijednosti, upotpunjujući se edukativno i prezentujući proizvode i usluge za zajednički nastup na tržištu. Uzimajući u obzir internu analizu i razgovore radne grupe došlo se do zaključka da bi formiranje udruženja žena bilo od izuzetne važnosti. Na taj način bi žene bile više uključene u aktivnosti i rasprave te bile u mogućnosti realizirati projekte koje će osnažiti njihovo učešće na tržištu. Osim toga, žene poduzetnice bi

davale prijedloge nadležnim institucijama i organizacijama za rješavanje problema sa kojima se susreću. Neke od aktivnosti uključuju:

- Formiranje Udruženja žena poduzetnica,
- Mentorski program razmjene znanja i iskustva,
- Organizacija događaja umrežavanja,
- Saradnja sa Europskom komisijom za pomoć umrežavanju žena poduzetnica,
- Pokretanje portala za konzistentno umrežavanje žena.

Da bi umrežavanje imalo odjeka veoma je važno napomenuti umreženost i konzistentnost različitih vladinih politika:

- složenost uključivanja žena u poduzetničku aktivnost zahtijeva dobru umreženost, ali i konzistentnost različitih vladinih politika tijekom vremena (*Strategija razvoja RH, 2014-2020*)
Finansiranje se vrši u okviru lokalne zajednice razvijanjem novih oblika finansiranja, Ministarstva te fondova EU: korištenje sredstava i finansijskih instrumenata EU.

Primjer iz prakse: *Women in Adria je mreža poslovnih žena pokrenuta 2012. godine, a temeljni cilj joj je umrežavanje i razmjena iskustava poslovnih žena. Mreža funkcionira kroz web portal, društvene mreže te organizaciju događaja umrežavanja (networking) i na taj način nastoji ženama poduzetnicama i onima u korporativnom svijetu pružiti podršku i utjecati na poboljšanje položaja žena u poslovnom svijetu.*

U našoj lokalnoj zajednici u Jajcu postoji neformalna grupa vještih poduzetnika koji komuniciraju sa zainteresiranim stranama u namjeri razmjene iskustava, znanja i vještina za pokretanje vlastitog biznisa ili unapređenja poslovanja, te mentorstvo od strane iskusnih poduzetnika radi bolje prilagodbe na tržištu i prevladavanja prepreka u početnom razvoju.

MJERA 3 – Institucionalna podrška – Uvođenje programa grant za poduzetništvo i grant za poljoprivredu s posebnim naglaskom na poduzetništvo i društveno odgovorno poslovanje žena

Cilj mjere jeste identifikovanje programa i planova u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa resursima s ciljem uvođenja standarda za ravnopravnost spolova. Statistika pokazuje strukturu učešća žena i muškaraca na tržištu rada u Jajcu karakterističnu za obavljanje ugostiteljske, trgovačke i obrtničke radnje gdje je vidljivo da su žene manje motivisane ili nedovoljno podstaknute za pokretanje biznisa u današnjem društvu u našoj lokalnoj zajednici, što je pokazatelj da muškarci i dalje prednjače u ostvarivanju kompetentnosti na

tržištu rada i zapošljavanja. Da bi se uspostavila jednakopravnost spolova neophodno je integrisati mjere ostvarivanja prednosti kako bi se poboljšali uslovi u kojima građani i građanke žive, rade i provode svoje slobodno vrijeme. U našoj lokalnoj zajednici postoje programi sufinansiranja zapošljavanja mladih poduzetnika te program poticaja u poljoprivredi, ali ne postoji specifičan i kategorički osmišljen program za poticanje i ohrabrenje žena u poduzetništvu. Imajući u vidu iskustva lokalne zajednice i građana javlja se potreba za realizaciju programa koji će biti namijenjeni ženama (mlađima i starijima), ali ne izričito budući da bi u program bila uključena oba spola. Cilj programa jeste motivisati i ohrabriti žene za pokretanje biznisa, iako, vodeći se iskustvom u Jajcu, žene nisu dovoljno nadahnute, a postoji težnja za pokretanjem biznisa. Prijedlog za implementaciju programa bi se odnosio na uvođenje granta za poduzetništvo i u poljoprivredi, gdje bi se ženama dale prednosti u okviru kriterija za odabir. Na taj način žene poduzetnice i one koje žele postati bile bi informisane o eventualnim projektima te grantovima koje će im biti osnova za pokretanje biznisa i zapošljavanja, žene bi stekle neformalno znanje za uspješnost u poslovanju, povećavao bi se broj žena poduzetnica i kao takav trend rasta, omogućila bi se jednakopravnost spolova na tržištu rada, a samim tim i povećala zaposlenost. Iako je trend rasta dugoročan proces, ideje za rješavanje problematike su u velikoj mjeri osigurane. Osim toga neke od zadaća uključuju i provedbu koncepta sufinansiranja doprinosa za novoosnovane biznise u smislu osiguranja sredstava nakon isteka roka realizacije 12 mjeseci, tako da slijedećih 12 mjeseci bude osigurano sufinansiranje doprinosa (12 mjeseci - bespovratna sredstva + 12 mjeseci - doprinosi). Finansijska sredstva treba da osiguraju općina Jajce, organizacije civilnog društva, nadležne ustanove sa programima zajedničke saradnje u zapošljavanju žena.

Primjer iz prakse: Dodjela sredstava za ekonomsko osnaživanje žena FMRPO 2019. godine - "Osnažene žene za snažne zajednice - Podrška poticajnom okruženju za razvoj poduzetništva žena u Federaciji BiH" u partnerstvu Gender centra Federacije FBiH i Udruženja poslovnih žena.

Općina Jajce (služba privrede) realizovala je projekat sufinansiranje doprinosa za osobe koje bi mogle ostvariti pravo na starosnu penziju ili osobe koje će pokrenuti biznis uz sufinansiranje doprinosa s rokom realizacije 12 mjeseci. Osim toga, mnogi poduzetnici iz Jajca koriste programe FZZZ za pokriće troškova zaposlenih radnika s tim da im se obezbijedi zaposlenje na duži period.

MJERA 4 – Poduzetničko obrazovanje u školama – promocija ženskog poduzetništva

U posljednje vrijeme javlja se potreba za uvođenjem poduzetništva i poduzetničkog načina razmišljanja u obrazovni sistem od osnovne škole do univerziteta. Ključne kompetencije za cjeloživotno učenje su sposobnost za planiranje i upravljanje projektima i sposobnost da se ideje pretvore u akciju kroz kreativnost, inovativnost i preuzimanje rizika. Osnovni cilj mjere jeste prilagodba savremenom obrazovnom sistemu koje mnoge europske zemlje koriste i imaju razvijen obrazovni sistem te pozitivna iskustva. Poduzetničko obrazovanje uvedeno na svim školskim nivoima snažno bi uticalo na mlade kroz:

- podizanje i stimulisanje preduzetničke svesti,
- poduzetničko obrazovanje je nosioc inovacija za pokretanje malog biznisa,
- jačanje motivacije mladih u pogledu aktivnosti, procjeni i preuzimanju rizika,
- odgovornost u radnim obavezama.

Svrha uvođenja preduzetništva u programe osnovnih škola je i jačanje povjerenja mladih u sopstvene sposobnosti i znanje, upoznavanje sa vrednostima i principima djelovanja preduzetničkog društva i osnovnim vještinama preduzetništva. *(Informacione tehnologije, obrazovanje i poduzetništvo, n.d)*

Postizanjem bolje podloge za naredne generacije u Jajcu i šire, uvođenjem poduzetničke svijesti kroz direktnu promociju i poziv na akciju, donosi jedno bogato i kreativno društvo. Finansiranje u okviru ove mjere preuzima nadležno ministarstvo u saradnji sa lokalnom zajednicom, finansiranje u okviru EU programa za implementisanje ideje o uvođenju poduzetništva u školama koristeći se standardima EU zemalja. Aktivnosti u okviru ove mjere predlažu:

- Promocija poduzetništva u školama,
- Zagovaranje uvođenja poduzetništva u školama,
- Organizacija događaja i informativnih aktivnosti.

Primjer iz prakse: *Međunarodna institucija – Centar za preduzetničko učenje Jugoistočne Evrope (SEECEL – The South East European Centre for Entrepreneurial Learning) promovise uključivanje poduzetničkog učenja i poduzetničke pismenosti u osam zemalja Jugoistočne Evrope.*

Biznis centar Jajce u saradnji sa općinom Jajce već duži niz godina promovise poduzetničko obrazovanje kroz direktnu edukaciju nezaposlenih i ostalih zainteresiranih strana o važnosti

poduzetničke sposobnosti i jačanju poduzetničkih kompetencija za razvoj i izgradnju poslovnih vještina u svrhu zaposlenja i cjeloživotnog učenja. Osim toga, projektnom implementacijom i sprovođenjem projekata nadležnih institucija i organizacija u Jajcu u svrhu samozapošljavanja i edukacije, kontinuirano se podržava liderstvo kroz prisustvo organiziranim radionicama i seminarima u svrhu bolje spoznaje poduzetničkih vještina i sticanjem iskustva za naredni period. U.G. „Centar za Obrazovanje i Druženje“ je lokalna organizacija čija je glavna misija promicanje, podrška i rad lokalnog stanovništva s posebnim naglaskom na mlade općine Jajce: neformalni obrazovni programi edukacije, stručno obrazovanje s posebnim naglaskom na poduzetničke vještine i liderstvo.

MJERA 5 – Promocija društvenog konteksta izbora zanimanja za žene – ograničenja za netipična zanimanja

Za ženu se veže tradicionalna uloga u porodici što je i glavni mehanizam održavanja rodne nejednakosti na poslu. Žene kao osjetljiva skupina izložene su marginalizaciji te su suočene sa diskriminacijom i kritičkim stavovima. Eliminisanjem nejednakosti između muškaraca i žena u društvu te ulaskom žena na tržište rada rezultat je širenja industrijalizacije, globalizacijskih procesa te emancipacija ženskih pokreta. Podaci pokazuju da su rodne podjele rada polazile od pretpostavki da su podjele između muških i ženskih spolnih uloga prirodne i biološke. Nakon Drugog svjetskog rata žene su značajno uključene u participaciji radne snage, te se od 20. stoljeća udio žena u svim oblicima ekonomskih aktivnosti značajno povećava. Uz segregaciju u različitim područjima rada, rodne su razlike postojane u vidu nejednakih mogućnosti promocije žena na ljestvici društvene moći. Osnove aktivnosti promovisanja mogućnosti izbora zanimanja za žene su:

- Kontrola isključivanja, ograničavanja ili davanja prednosti bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu spola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, spolnih karakteristika kontinuiranim zagovaranjem,
- Edukacija i obuka žena za netipična zanimanja u lokalnoj zajednici ,
- Omogućiti ženama ekonomsku nezavisnost,
- Promovisanje aktivnosti zagovaranja žena za netipična zanimanja

U našem gradu preovladava metaloprerađivačka industrija i turizam. Prema pokazateljima iz firmi Thermoflux d.o.o, A&F d.o.o te Alloy Wheels d.o.o, žene nisu na zadovoljavajućem

nivou zaposlene na netipičnim zanimanjima: Thermoflux – 3 žene u proizvodnji na netipičnim mjestima, Alloy Wheels trenutno ne zapošljava žene na sličnim mjestima a A&F ima samo jednu ženu zaposlenu na administrativnom mjestu. Iako postoji intencija zaposlenja žena na netipičnim mjestima, uz unapređenje poslovanja i razvoj kapaciteta zaposlenih, ovaj trend bi se mogao promijeniti u bližoj budućnosti. Finansijska sredstva za realizaciju mjere trebalo bi da osiguraju Ministarstva u okviru kojih je ova nadležnost u saradnji sa lokalnom zajednicom, sredstva i projekti EU.

Primjer iz prakse: Thermoflux d.o.o je firma nastala 2007. godine i do danas bilježi veliki razvoj i ulaganja u najnoviju opremu i alate. Kako je proizvodnja svake godine rasla tako se i povećavao broj zaposlenih. Rad na netipičnim mjestima za žene i dalje nije zadovoljavajući budući da se žene smatraju ranjivom kategorijom društva i postoji stereotipi oko usklađivanja porodičnih i radnih obaveza. Thermoflux d.o.o. se može pohvaliti sa zaposlenim 3 radnicama na nespecifičnim zanimanjima u proizvodnji te postoji nakana u zapošljavanju žena i na drugim mjestima koje većinom muškarci rade.

MJERA 6 – Promjena svijesti o razvoju preduzetničke klime za žene (Promjene u vrijedonosnom sistemu i uklanjanje stereotipa)

Društveni položaj žena u Jajcu u savremenom društvu igra dvojaku ulogu; žene su usmjerene na porodične obaveze i tradicionalnu majčinsku ulogu, s jedne strane, dok s druge strane žene su u borbi za vlastitu egzistencijalnu potrebu. Međutim, iako je i dalje stereotipno okruženje, novi trendovi ulijevaju optimizam. Upravo takav trend ukidanja stereotipa i poticanje žena na poduzetnički duh te promjena poduzetničke klime nakon rata jeste u misiji grada Jajca. Naime, Jajce je kraljevski grad poznat po metaloprerađivačkoj industriji posljednjih decenija, te nema razvijenu poduzetničku klimu kako to ostali gradovi u BiH ističu. I dalje je naš grad ostao u starom sistemu, gdje se nakon rata ne razvijaju novi ciljevi i strategije i ne poduzima se dovoljno za razvoj poduzetničkog duha. Ono što je našem gradu bitno jeste sprovedba aktivnosti Ministarstava SBK, Općine Jajce, Udruženja, inkubatora te ostalih nadležnih institucija u Jajcu gdje se sve više trebaju usmjeravati na omogućavanje povoljnih uvjeta financiranja, razvoj inovacijskih procesa i stvaranje novih poduzeća. Iz dosadašnjih analiza proizilazi potreba dodatnog unapređenja poslovnog ambijenta na području općine, što podrazumijeva definiranje efikasnijih politika općinske uprave koje bi

odgovarale potrebama poduzetnika, unaprjeđenje prostornog planiranja i unaprjeđenje putne i komunalne infrastrukture. (*Strategija razvoja, 2021-2027*) *Strateški ciljevi zasnovani na strateškim pravcima u skladu sa vizijom razvoja Jajca odnose se na: **osnažen ekonomski razvoj, poboljšan kvalitet društvenog života zajednice, unapređeno upravljanje prostorom i zaštita okoliša.*** Poljoprivredna proizvodnja, pogotovo razvoj stočarstva, voćarstva i proizvodnja ekološke i zdrave hrane, je snažan instrument za razvoj ruralnih dijelova općine. Upravo ovakva vizija razvoja grada treba da obuhvati i žene koje će nastojati poboljšati ili započeti poslovanje u društveno-ekonomsko razvijenom i prihvatljivom okruženju. Osnovne zadaće u stvaranju i razvoju poduzetničke klime naše lokalne zajednice su:

- Izvještaji, radionice, projekti osnaživanja žena u poduzetništvu,
- Motivisanje žena uklanjanjem barijera tradicionalnog sistema,
- Inovacije, kao važan faktor ekonomskog razvoja,
- Soft skills treninzi,
- Podupiranje poduzetništva u okviru međunarodnih projekata,
- Neophodno je razvijati poduzetnički duh kod mladih ljudi i želju da postanu neovisni i da povećaju svoj lični dohodak kroz osnivanje vlastitih preduzeća, uz podsticanje na partnerstva i međunarodnu orijentaciju. (*GEM BiH, 2011*)

Primjer iz prakse: Komsija za ravnopravnost spolova u Jajcu uključuje posmatranje, izvještavanje i saradnju o pitanjima ravnopravnosti spolova na lokalnom nivou. Komisija nudi dobru osnovu za formuliranje lokalnih prioriteta, ne samo u smislu pokretača, već i kao sredstvo za utvrđivanje neposrednih problema na polju ravnopravnosti spolova i rješenja za njih. Sajam turizma i EKO proizvoda STEP u Jajcu s ciljem poboljšanja poduzetničke klime i međusobnog povezivanja privrednih subjekata.

PRIMJERI IZ PRAKSE – USPJEŠNE PODUZETNICE

Amela Iskrić Hadžić – Mlada arhitektica iz Jajca pokreće obrt 2019. godine - projektni biro *Vista Design studio*, u saradnji sa Općinom Jajce i Institutom za razvoj mladih KULT. Učestvujući na raznim programima razvoja ličnih vještina i kompetencija, Amela je stekla poduzetnički duh i prve uspjehe pokrećući vlastiti biznis. U okviru BH Telecomovog javnog poziva **Start It Up**, koji je raspisan početkom 2020. godine, Amela osvaja prestižnu nagradu za inovaciju i dizajn za projekat “Viona – smart environment technology” u iznosu od 30.000 KM. Veliku prekretnicu u radu donosi izlazak na strano tržište i saradnja sa „Louie design“ iz Dubrovnika te sa firmom „Reimagine“ iz Dohe. U 2021. godini svjetlost dana ugledala je inovacija dekorativne handmade rasvjete za enterijer – Ilona.

Decor studio, vlasnice Josipe Mikete, pokrenut 2017. godine u okviru projekta Ekonomsko osnaživanje mladih nudi usluge planiranja i organizacije vjenčanja i drugih događaja. Biznis je aktivan i danas te se može pohvaliti uspješnom saradnjom sa domaćim poduzetnicima. Osim toga, redovno učestvuje na projektima unapređenja poslovanja i razvoja biznisa. Treba napomenuti da je navedeni biznis jedini u našoj lokalnoj zajednici što ga čini izuzetno perspektivnim i atraktivnim.

ZAKLJUČAK

Uzimajući u obzir poduzetničku klimu našeg grada Jajca i svijest o ulozi žena u ekonomskom razvoju, treba napomenuti da nadležne institucije, organizacije i javnost trebaju komunicirati kako bi se stvorio uspjeh kroz perspektivan poduzetnički duh. Iako postoji tendencija razvoja žena u poduzetništvu, potrebno je istaknuti njihovo znanje, želju za edukacijom, vještine kroz implementaciju aktivnosti relevantne za ekonomski uspjeh. Radna grupa u Jajcu pripremila je radni dokument za integraciju ženskog poduzetništva u javne politike s namjerom da se prepoznaju potrebe lokalne zajednice za ekonomski razvoj sa posebnim naglaskom na žene. U okviru mjera za integraciju, predložene su aktivnosti i zadaće institucija te drugih relevantnih organizacija, a koje se smatraju važnim za formiranje podloge za stvaranje poduzetničke klime u Jajcu dugoročno. Naime, sumirajući internu komunikaciju radne grupe sa održanih sastanaka, mjere koje se smatraju relevantnim za lokalnu zajednicu su:

1. Jačanje institucija i organizacija za pružanje adekvatne edukacije i promocije poduzetništva za žene
2. Inovativan pristup u razvoju ženskog poduzetništva – Program umrežavanja
3. Institucionalna podrška – Uvođenje programa grant za poduzetništvo i grant za poljoprivredu s posebnim naglaskom na poduzetništvo i društveno odgovorno poslovanje žena
4. Poduzetničko obrazovanje u školama – promocija ženskog poduzetništva
5. Promocija društvenog konteksta izbora zanimanja za žene – ograničenja za netipična zanimanja
6. Promjena svijesti o razvoju poduzetničke klime za žene (Promjene u vrijedonosnom sistemu i uklanjanju stereotipa)

RADNA GRUPA

Dragan Glavaš	JU Agencija
Amila Hadžić	Općina Jaje
Fikreta Glamočić	Biznis centar Jajce
Šehzija Hozan Drek	Biznis centar Jajce
Vesna Ljubičić	Zavod za zapošljavanje-Ispostava biro Jajce
Tihana Burić	Privatni sektor
Esmā Zjajo	Privatni sektor

LITERATURA

- Zirdum, G. i Cvitanović, V. (2017). *Obrazovanje za poduzetništvo*. Zagreb.
- Marković, I. (2017). *Žene u poduzetništvu – Izazovi i ograničenja*. Split: Ekonomski fakultet u Splitu.
- Mjesečno saopštenje. *Agencija za rad i zapošljavanje*. http://www.arz.gov.ba/statistika/mjesečni/Archive.aspx?langTag=bsBA&template_id=152&pageIndex=1 (pregledano oktobar, 2021.)
- *Strategija razvoja Općine Jajce (2021-2027)*. Jajce: Općina Jajce. <https://www.opcina-jajce.ba/images/dokumenti/nacrtstrategijejajce.pdf> (pregledano oktobar, 2021.)
- *Strategija razvoja RH (2014-2020)*. Vlada Republike Hrvatske: Ministarstvo poduzetništva i obrta. <http://www.europski-fondovi.eu/sites/default/files/dokumenti/SRP%C5%BD%20%202014%20-%202020.pdf> (pogledano oktobar, 2021.)
- *Vlada Federacije BiH*. <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/> (pregledano oktobar, 2021.)
- Evropska komisija/EACEA/Eurydice, 2016. *Entrepreneurship Education at School in Europe*. Izvještaj Eurydicea. Biro za publikacije Evropske unije u Luksemburgu.
- Umihanić, B., Omerović, M i Simić S. (2011). GEM BiH: *Razviti i ojačati poduzetnički duh u Bosni i Hercegovini*. ED: Centar za razvoj poduzetništva. file:///C:/Users/BIZJC/Downloads/BiH_GEM_izvjestaj_za_2011._godinu.pdf (pogledano oktobar, 2021)
- Arslanagić-Kalajdžić, M., Čičić, M., Husić-Mehmedović, M., Kadić-Maglajlić, S., (n.d). *Women in Business: Žensko poduzetništvo, pregled stanja i preporuke za budućnost*. Sarajevo: Ekonomski fakultet. http://www.efsa.unsa.ba/ef/sites/default/files/women_in_business.pdf (pregledano oktobar, 2021.)